

YÜKSEK ÖĞRETİM SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ (*)

Suay Karaman

Tüm Öğretim Elemanları Derneği –TÜMÖD Genel Sekreteri

Değerli konuklar, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Yüksek öğretimin sorunlarına geçmeden önce, üniversite hakkında kısaca bilgi vermek istiyorum.

Üniversite; yönetsel, bilimsel ve maddi özerkliğe sahip bir kurumdur. Bu kurum, devlet tarafından kurulan devlet dışı kurum kabul edilir. Bu özellikler, kamu adına, üniversite için vaz geçilmez özelliklerdir. 'Üniversite' adını taşıyan bir kurum bu nitelikleri taşııyorsa, o kurum, adında 'üniversite' sözcüğü olan sıradan herhangi bir kurumdur.

Üniversite kamu adına bilim üretir. Üretilen bilimin, doğru olabilmesi ve yayılabilmesi için, bilimi üreten kişilerin ve çalıştıkları kurumların akademik özgürlüğe ve özerkliğe sahip olmaları gerekir. Özerk ve özgür olma, her şeyden önce kişinin kendi iç dünyasına, devlete, hükümete, sermayeye ve herhangi bir toplumsal ya da örgütsel güce karşı gereklidir. Bu özelliklerinden ötürü gerçek üniversiteyi, ancak, kamu adına devlet kurabilir. Bu nedenle devletin kurduğu üniversite, devlet üniversitesi değil kamu üniversitesi olarak nitelendirilir. Bu yönüyle de üniversite devlet örgütünün dışında kalır. Devlet, kamu üniversitesine her türlü parasal ve kurumsal olanak sağlar; fakat bunlara karışmaz. Çünkü üniversitenin özerk ve akademik özgürlüğe sahip olması, kamu yararı açısından bunu gerektirir.

Üniversite, akıl ve bilim kurumudur. İnanca dayanan dogmatik düşüncelerle ilgilenmez, önyargı ve hurafe üretmez; bunlara karşı durur, yaymaz ve savunmaz. Özerkliğe bunlar için de gereksinim duyar. Dolayısıyla üniversitede, dinsel, ırksal, mezhepsel ve diğer dogmasal düşüncelere sahip kişiler, kendi benliklerine karşı özerk ve özgür olamıyorlarsa, bunları yayıp savunuyorlarsa, çalışamazlar. Çünkü akademik özgürlük, ancak, bilimsellik niteliği taşıyan özgür düşünce için geçerlidir.

Üniversitelerin, eğitim-öğretim vermek, araştırma yaparak bilgi üretmek ve bilgiyi topluma yaymak gibi temel işlevleri vardır. Üniversitelerin bu temel işlevlerini yerine getirebilmeleri, akademik ve idari kadrolarının niteliği ile fiziksel koşullarının yeterli olmasına bağlıdır.. Üniversitelerin etkinlik kazanmaları toplum için çok önemlidir, çünkü üniversiteler toplumun ışığıdır, önünü açar ve aydınlatır.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra 6 Kasım 1981 tarihli 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu (YÖK) çıkarılmıştır. Çıkarılan bu yasa, Ocak 1981 tarihinde Şili'deki faşist cuntanın çıkardığı yasanın kötü bir kopyasıdır. YÖK yasasıyla birlikte üniversitelerde toplu tasfiyeler başlamış, akademisyenler susturulmuş, çağdaş ve özerk üniversite yok edilmiş, yöneticiler atamayla gelmiştir. YÖK Yasası ile bütün üniversitelerin programları ve ders içerikleri aynılaştırılmıştır. Üniversitelerin tümünün yatırım bütçeleri YÖK'e tahsis edilmiş ve yerleşke inşaatları YÖK tarafından ihale edilmeye başlanmıştır. Üniversite harçları arttırılmış ve eğitimin özelleştirilmesinin yolu açılmıştır. Zaman içinde yasanın birçok maddesi değiştirilmiştir ama yasanın üniversiteler üzerindeki baskıcı havası 41 yıldır kırılamamıştır. Özellikle 2002 yılından sonra üniversitelerde liyakat bitirilmiş, laik ve bilimsel eğitim yara almaya başlamıştır.

Şimdi yükseköğretimin sorunlarına gelelim: Ülkemizde 129 kamu, 75 özel ve 4 Vakıf Meslek Yüksekokulu ile toplamda 208 üniversitede 183.592 öğretim elemanı görev yapmakta ve 8,3 milyon öğrenci öğrenim görmektedir. Bu 208 üniversitenin bazılarında başta kütüphane olmak üzere, yerleşke (kampus), laboratuvar, yeterli derslik, yurt, kültür ve spor alanı gibi birçok temel alt yapıya sahip olmayan üniversitelerin bulunduğu bilinmektedir.

Üniversitelerde yeterli akademik kadro, araştırma görevlisi, teknik eleman, memur ve hizmetli personel eksikliği vardır. Bunların yanında üniversitelerin bütçelerinin yetersizliği de ortadadır. 2022 yılında üniversitelere 58 milyar TL bütçe ayrılırken sadece Diyanet İşleri Başkanlığına 23 milyar TL bütçe ayrılmıştır. Üniversite araştırma fonlarının ve TÜBİTAK bütçelerinin yetersiz olması, yurt içi ve özellikle yurt dışı kongre ve toplantılara katılımın düşmesine neden olduğu gibi, bilimin gelişmesini de engellemektedir. Günümüzde öğretim elemanı kadrosu niteliği de çok tartışılmaktadır; son yıllarda öğretim elemanlarının yeterliliği

ve kalitesi oldukça düşmeye başlamıştır. Akademik kadrolar liyakate bakılmadan, eş, ahbap, tanıdık ve siyasi ölçütlere göre doldurulmaktadır. Bütün bu olgular birleşince birçok akademik personelin hevesi kalmamış, sadece zorunlu yapmaları gereken dersleri yapmaktadırlar. Bu arada akademik ve idari personelin aldıkları ücret, yoksulluk sınırına gerilemiştir.

Çok sayıda paralı, sahte dergilerin, sahte kongrelerin ve sahte tez yazım bürolarının varlığı sayesinde kayırılan bazı kişilere, lisansüstü eğitim yaptırılmış ve sonrasında da doçentlik, profesörlük unvanları verilmiştir. Böyleleri üst yönetim görevlerine de getirilmiştir. Üniversite sınav sorularının şifrelenmesi ve çalınması, neredeyse rutin bir duruma getirilerek, insanların gelecekleri çalınmaktadır.

Hızla sayısı artırılan yükseköğretim kurumlarının çok ciddi olarak nitelik sorunu vardır. Her il ve ilçeye altyapısı olmadan üniversite açmak, eğitim kalitesini düşürdüğü gibi, niteliksiz ama diplomalı işsizler ordusunu arttırmaktadır. Birçok üniversitede kadrolu öğretim üyesi bulunmamaktadır. Öğrenciler araştırma görevlileri ile lise düzeyinde öğrenim görmektedirler. Bazı ilçelerde yalnızca 2-3 öğrencisi bulunan Meslek Yüksek Okulları bile vardır.

Öğrenciler açısından da bakarsak, barınma ve beslenme sorunları çok fazladır. Öğrenciler gerek büyük kentlerde, gerekse ilçelerde ulaşım sorunlarıyla da boğuşmaktadır. Üniversite öğrencilerinin çoğu okudukları kentlerden memnun değildir. Kentte kendini güvende hissetme, eğlence, spor, gezi, sosyal, sanatsal, siyasal ve kültürel etkinlikler ile sağlık sorunlarının çözümü gibi konularda da sıkıntı içindedir. Halkın ve esnafın öğrencilere karşı tutumu da olması gereken düzeyde değildir. Türkiye’de çok sayıda öğrenci yoksulluk nedeniyle okumakta zorluk çekerken, bazı öğrenciler de burs alamadığı, devlet yurduna yerleşemediği için öğrenimi bırakmak zorunda kalmaktadır.

Eylül 2021 tarihinde ülkemizde 3-5 yaş arasında okul öncesi okullaşma oranı %38 ile düşük seviyededir. Okullaşma oranları ilkokulda %93, ortaokulda %89, lisede %44, yükseköğretimde %45’dir. Bu oranlar gelişmiş ülkelere göre düşüktür.

Bilimsel araştırmalar okul öncesi eğitimin, eğitimde ve yaşamda başarıyı etkileyen çok önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Eğitimin temel bir aşaması olan ve bütün çocuklara sağlanması gereken okul öncesi eğitim, eğitim-öğretim sisteminin temelidir. Anaokullarında ya da ana sınıflarında yeterli öğretmen, personel, pedagog ve sosyal hizmet uzmanı bulunmaması okul öncesi eğitimin en önemli sorunlarının başında gelmektedir.

2022 yılında yapılan üniversite sınavına 3.008.287 öğrenci katıldı. 96.518 aday sıfır çekerken, 40 soruluk Temel Matematik testindeki ortalama doğru yanıt 7, Türkçe testinde 18 olurken, 20 soruluk Fen Bilimleri testindeki ortalama doğru yanıt 3, Sosyal Bilimler testinde 8 oldu. Böylece üniversiteye kayıt yaptıran öğrencilerin yaklaşık %8.0 kadarının nitelikli bir yükseköğretim programını okuyacak temel akademik bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Yükseköğretimdeki sorunları çözmek için ulusalcı, vatansever ve cumhuriyet devrimlerini özümsemiş kadrolara gereksinim vardır. Öncelikle her alanda ulusal eğitim yapılmalıdır. Ulusal eğitim; ulusun kendi eğitimcileri tarafından hazırlanmış, kaynakları, yöntemleri, planları, olanakları ve uygulamaları ulusal olan eğitimidir. Bütün öğretim kademelerini içine alan bilimsel, laik, demokratik ve çağdaş eğitime inananlardan oluşan bir komisyon ile köklü bir eğitim reformu yapılmalıdır.

Üniversitedeki tüm sorunların temelinde, ülkemizde benimsenmiş bir bilim politikası olmaması ve buna bağlı olarak üniversitelerin de kendi politikası olmaması yatmaktadır. Bu nedenle yeni bir yükseköğretim yasası zorunludur.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) kaldırılarak, üniversitelerin yönetsel, bilimsel ve maddi özerkliklerini koruyacak şekilde, eşgüdümü sağlamakla yükümlü yeni bir üst kurul oluşturulmalıdır. Bu üst kurulun esas işlevi yükseköğretim planlaması yapmak, yükseköğretimde eşgüdümü sağlamak ve yükseköğretim ile istihdam ilişkisini planlayarak güçlendirmektir. Bu üst kurulun tüm üyelerini üniversiteler seçmelidir. Bugünkü YÖK

merkeziyetçiliği içindeki tüm yetkiler, demokratik biçimde oluşturulan kurullara devredilmelidir.

Kamu üniversitelerinin sayıları azaltılmalı, nitelikleri artırılmalıdır. Sadece büyük kentlerde üniversite açılmalı, küçük illerde ve ilçelerde üniversite olmamalıdır.

Özel vakıf üniversiteleri kamulaştırılmalıdır, cumhuriyet devriminin sosyal politikalarına dönerek eğitimin kamu hizmeti olması sağlanmalıdır.

Eğitim sistemi sınav temelli değil, öğrenme temelli olmalı; ezbere değil, düşünmeye ve sorgulamaya dayanmalıdır.

Nitelikli bir üniversite eğitimi için öğrencilerin temel fen bilimleri ve matematik bilgisi yanında felsefe, mantık, sosyoloji, psikoloji, sanat tarihi, tarih, coğrafya bilgilerine sahip olması için çalışmalar yapılmalıdır. Farkındalığı yüksek, duygusal zekâ, soyut, analitik düşünme ve sorgulama beceresi kazandırılması gerekir. Bunun için ortaokul ve liselerde bu eğitimler verilmelidir.

Üniversitelerin finans kaynaklarının kamusal ağırlıklı olmasına ve genel bütçeden sağlanmasına özen gösterilmelidir. Finansmanın kamusal ağırlığı, üniversitenin asli işi olan bilime daha fazla yoğunlaşmasını sağlayacaktır.

Üniversitelerde eğitim dili resmi dil ile yapılmalıdır. Ancak öğrencilerin bir ya da daha fazla yabancı dil öğrenmeleri için gerekli çalışmalar da yapılmalıdır.

Üniversite, neyi öğreteceğine, neyi araştıracağına, öğretim ve araştırmanın kimin tarafından yapılacağına kendisi karar vermelidir. Bilimsel özgürlükler kullanılırken, toplumun gereksinimleri ve öncelikleri temel alınmalı, araştırma alanları bilimsel gelişmeler doğrultusunda seçilmeli, eğitim ve öğretim programları ile ders içerikleri akademik gelişmelere uygun olarak düzenlenmelidir.

Üniversite yönetiminde, en küçük akademik birimlerden başlayarak, üyelerin katılımıyla oluşan kurullarca yönetilmesine olanak sağlanmalıdır. Demokratik süreç ve katılımcı temsil biçimleri, akademik birimlerden başlayarak üniversite geneline egemen kılınmalıdır.

Üniversite yöneticileri, rektör, dekan, enstitü ve yüksekokul müdürleri ile bölüm başkanları seçimle gelmelidir. Ancak bu seçimlerde nitelikli çoğunluk aranmalıdır.

Akademik yükseltme ve diğer değerlendirme ölçütleri fen, sağlık, sosyal ve güzel sanatlar alanlarının özgünlükleri göz önünde tutularak hazırlanmalıdır. Bu bağlamda, yükseltmelerle ilgili kesin ölçütler konulmalı ve bunlara kesinlikle uyulmalıdır.

Uluslararası ilişkiler teşvik edilmeli, birimlerin düzenleyecekleri sempozyum, konferans gibi etkinlikler için mali kaynak sağlanmalıdır. Öğretim elemanlarının ulusal ve uluslararası sempozyum, konferans, sergi, festival, çalıştay ve benzeri etkinliklere katılması maddi olarak desteklenmelidir.

Demokratik süreçlerin işletilmesinde, kamu çıkarı ve liyakat ilkelerinden tavize asla izin verilmemelidir. Kamusal çıkarlar ve liyakat ilkesi temelinde bir kurumsallaşma hedeflenmelidir.

Kadro alımında akademik birimlerin gereksinimleri, tercihleri ve en önemlisi liyakat ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır. Ülkemizin ihtiyacına göre yeni bölüm ve birimlerin açılmasında yeterli nitelik ve sayıda insan gücü ve altyapının varlığına dikkat edilmelidir.

Bilim yapan kurumlar olarak tanımlanan üniversitelerde, eğitim kalitesi çok önemlidir. Üniversitede kimin öğrenim görmesi gerektiği, kimin ders verebileceği, neyin ve nasıl öğretilmesi gerektiğinin belirlenen ölçütlere göre sağlanması, başarının temeli için çok önemlidir.

Özellikle öğretim elemanı profilinin giderek düştüğü günümüzde, üniversitelerde hak edilmemiş unvan ve görevler mevcuttur. Akademik yükseltmeler, mutlaka bilimsel liyakat esasına göre düzenlenmeli ve şeffaf biçimde yapılmalıdır. Böylece üniversite saygınlığı her aşamada en üst düzeyde sağlanarak, toplumun üniversiteye olan güveni sarsılmamalıdır.

Üniversiteler bağımsız olmalıdır. Bağımlı bir ortamda bilim yapılamaz. Ancak üniversite özerkliği, kötüye kullanılmaya olanak vermeyecek biçimde ve hukuk denetimine açık olmak üzere düzenlenmelidir. Eğer üniversite ve bilim, siyasal iktidarın güdümüne girerse, üniversite özerkliğinden söz edilemez. Özerklik olmadığı zaman, bilim de olmaz. Üniversitelerin yönetim süreçlerinde saydamlık, hesap verebilirlik ve katılımcılık ilkelerine göre hareket etmeleri güvence altına alınmalıdır.

Tüm bilimsel araştırmalara ve Ar-Ge çalışmalarına daha fazla kaynak ayrılmalıdır. Üst düzey bilimsel araştırma yapılması ve nitelikli öğretim elemanı yetiştirilmesi için gerekli destek sağlanmalıdır.

YÖK ilk çıktığı zamanlarda yeterince doçent ve profesör atanamayan yeni kurulmuş üniversiteler için getirilen yardımcı doçentlik kadroları şimdi doktor öğretim üyesi olarak yenilenmiştir. Ancak bu kadrolar, yetkili kişilere ya da yetkili kişinin destekledikleri kişilere oy sağlamak amacıyla kullanılır duruma gelmiştir ve birçoğunda liyakat aranmamaktadır. Doktorası biten akademisyenlerden gerekli koşulları sağlayanlara doçentlik kadrosu verilmelidir.

Doçent ve profesör kadrolarına atanacak olanların her unvan kademesinde diğer üniversitelerde (gelişmekte olan) birer yıl zorunlu hizmet yapmaları sağlanmalıdır.

Yüksek lisans yapmak isteyenlerde 4 üzerinden 3 not ortalaması, doktora yapmak isteyenlerde 4 üzerinden 3,5 not ortalaması şartı getirilmelidir. Böylelikle lisansüstü çalışma yapanların da, akademisyen olmak isteyenlerin de kalite sorunu çözümlenebilecektir.

Yükseköğretimde açılacak bölümler, istihdama göre planlanmalıdır. Özellikle meslek yüksekokullarının sayıları ve açılacak programlar ülkenin gereksinimlerine göre belirlenmelidir. Meslek yüksekokullarının donanım ve kadroları, yeterli düzeye getirilerek, niteliklerini geliştirmek gerekmektedir. Meslek yüksekokullarının etkinliği, nitelikli ve yeterli sayıda akademik ve yönetsel kadroların görevlendirilmesiyle artırılarak, gençlerin bu okulları tercih edilebilir kurumlar haline getirilmesi sağlanmalıdır.

Akademik ve idari personel arasında işbirliğini geliştirmek ve eşgüdümü sağlamak için, idari personele yönelik eğitim programları düzenlenmelidir.

Üniversitenin kurumsallaşması ve demokratik katılımın sağlanmasının temel araçlarından biri olan örgütlenmenin desteklenmesi gerekir.

Üniversitelerin tüm bölümlerinde ve hastanelerinde döner sermaye adı altında yapılan işlere son verilmelidir. Aynı şekilde ikinci öğretim adıyla yapılan ücretli eğitime de son verilmelidir.

Üniversite öğrencilerinin estetik, sanatsal ve kültürel bir formasyon kazanmasına yönelik olarak, yaratıcı drama, sanat ve müzik tarihi, uygarlık tarihi, felsefe, psikoloji, sosyoloji, mantık gibi dersler özendirilmeli ve spor olanakları geliştirilmelidir. Üniversite eğitimi, öğrencilerin eleştirel ve sorgulayıcı düşünmeyi öğrenmelerini sağlarken, yaratıcılıklarının geliştirilmesine yardımcı olması bakımından da önemlidir.

Öğrencilerin gelişimi açısından kültürel, sosyal ve sportif etkinliklere yer verilmeli ve bahar şenlikleri, kültür şenlikleri olarak düzenlenmelidir.

Öğrenci temsilcileri hem fakülte, hem de üniversite yönetim kurullarına, öğrencilerle ve öğrenim politikaları ile ilgili konularda oy hakkıyla katılmalıdır.

Öğrenci yurtlarının kapasitesi ve niteliği artırılarak, barınma ile ilgili bütün sorunlar çözümlenmelidir. Dengeli beslenme sorunu da çözüme kavuşturulmalıdır.

Tüm üniversite yerleşkeleri, öğrencilerin ve çalışanların günlük gereksinimlerini rahatlıkla karşılayacak şekilde düzenlenmelidir. Kent merkezi ile yerleşkeler arasında ulaşım yeterli ve ücretsiz servislerle sağlanmalıdır.

Ülke genelinde eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin, mutlaka devlet tarafından ve ücretsiz sağlanması ön koşul olarak gerekmektedir. Öğrenciyi 'müşteri' olarak gören özel üniversiteler, kamulaştırılmalıdır. Eğer özel üniversite olması bir zorunluluksa, özel üniversitelerde alınacak ücret, asgari ücretin üç-beş katı arasında olmalıdır. Yerleştirme puanları ise, kamu üniversitelerindeki aynı bölümün en çok on-onbeş puan altında olmalıdır. Böylece bilgisi olmayan ama parası olanın, istediği üniversiteye girerek, fırsat eşitsizliği yaratmasının yolu önlenmiş olur.

Fizikçi Richard Phillips Feynman (1918-1988); öğrencilerin, okula gelmek ve öğrenme sevgilerini büyütmek için onları heyecanlandıracak mutlu öğretmenleri olması gerektiğini söylemiştir. Yani öğrencilerin mükemmel değil, mutlu öğretmenlere ihtiyacı vardır. Çünkü mutsuz öğretmen, aynı zamanda öğrencilerin de mutsuzluğu demektir. Mutsuz öğrenci ise başarısızlığı getirir.

Üniversite, gençlere yalnızca bilgi veren değil, yaşamda doğru davranış yolunu bulmaya alıştıran ve bu amaç için düşünme alışkanlığı veren kurumdur. Eğitim, gençlere dünyayı, çevreyi, toplumu, insanları ve tüm canlıları anlamalarını sağlamıyorsa neye yarar? Sorunları çözüme kavuşturulmuş çağdaş üniversitelerimizde ülkesini seven, ülkesinin kalkınması ve toplumun refahı için çalışacak genç akademisyenlere gereksinim vardır. Bunları gerçekleştirmek için, eğitimde başarılı olmak için çok çalışmamız gerektiğinin bilincinde olmalıyız. Bu duygularla sözlerime son veriyorum.

Azim ve Karar, 28 Kasım 2022.

(*): Yüzüncü Yıl Platformu'nun 26 Kasım 2022 tarihinde düzenlediği "Ulusal Eğitim Sempozyumu 2022" konuşması